

GERARD WERKER
ARNHEMSE PSALM

De stad Arnhem, die door de oorlog zo zwaar geteisterd werd, heeft aan haar herdenkingen in de afgelopen jaren steeds een voorname stijl weten te verlenen, waarbij als regel aan de toonkunst een belangrijke taak verleend werd. Men herinnere zich de indrukwekkende uitvoering van het oratorium *A child of our time* van de Engelse componist Michael Tippett, reeds bij de eerste Airborneherdenking. Voor de herdenking van „Tien jaar herwonnen vrijheid”, heeft het Gemeentebestuur van Arnhem op initiatief van Wethouder J. v. Buggenum aan de dichter Jan Engelman en de componist Herman Strategier opdracht gegeven een oratorium te vervaardigen, dat op 5 mei a.s. voor genodigden ten gehore gebracht zal worden. Dit werk voor sopraan- en bariton-solo, declamatie, koor en orkest, dat de titel *Arnhemse Psalm* draagt, wordt op de bevrijdingsdag uitgezonden in het Nationale Programma.

Hoewel men de dichter de wens te kennen gaf, dat in zijn tekst de Slag om Arnhem van september 1944 verwerkt zou worden, was het toch niet de bedoeling, dat het een speciaal-Arnhemse werk zou worden. Een kunstwerk van nationaal karakter stond op de voorgrond, en het is opmerkelijk, dat behalve in de titel, de naam van de stad Arnhem in de tekst niet voorkomt. Het stramien van de oratoriumtekst wordt gevormd door *Psalm 91*. Jan Engelman is op deze gedachte gekomen, omdat hij toen hij zich in de stof verdiepte, vernam, dat juist *deze* Psalm, waarin Gods bescherming ten opzichte van degenen, die zich in het uur van gevaar geheel aan Hem overgeven, bezongen wordt, tijdens die dagen van beproeving menig in Arnhem en omgeving gesterkt heeft.

Vrienden, die tijdens de gevechtsdagen Engelse gewonden in hun kelder verborgen hielden, vertelden de dichter, dat deze soldaten hun gastheer vroegen om voorlezing van *Psalm 91*. Verscheidene inwoners van Oosterbeek herinnerden zich bovendien, dat de predikant tijdens een godsdienstoefening op de fatale zondag in september 1944 zijn gemeente enige verzen uit dezelfde *Psalm* te zingen op gaf. Het was dus bijzonder passend, om *Psalm 91* als uitgangspunt te kiezen. Hierdoor werd ook een evenwichtige bouw van de oratoriumtekst gewaarborgd, want de 91ste *Psalm*, welke uit 16 verzen bestaat, kon verdeeld worden in viermaal vier verzen. Drie van deze psalmgedeelten vormen de inleiding tot de drie verhalende episodën, en het laatste vier-tal psalmverzen vormt het slotkoor. De *Arnhemse Psalm* begint bij wijze van „motto” met een kort a-capellakoors, dat in het Engels wordt gezongen, opdat de buitenlandse gasten dadelijk met de geestelijke sfeer van dit herdenkingsoratorium in aanraking gebracht kunnen worden. De dichter koos hiervoor het derde vers van *Psalm 91*: *Surely he shall deliver thee from the snare of the fowler, and from the noisome pestilence* . . . (Statenvertaling: „Want hij zal u redden van de strik der vogelvangers, van de zeer verderfelijke pestilentie”). Hierop volgt het orkestvoorspel, waarin het volgende thema van vertroostend karakter optreedt, dat het hoofdthema van het gehele werk zal blijken te zijn:

Herman Strategier

Tijdens de vierde strofe van ieder *Psalmgedeelte* treedt dit hoofdthema in de orkestbegeleiding duidelijk naar voren, doch ook op andere plaatsen speelt het een rol. Strategier heeft de *Psalmteksten* geschreven voor koor en orkest. De dichter heeft de *Psalmverzen* opnieuw berijmd, en hield zich daarbij zo dicht mogelijk bij de sterke, beeldenrijke taal van de Statenvertaling. De eerste verzen luiden als volgt:

Die in de schuilplaats is gezeten
der allerhoogste Majesteit,
die zal vernachten onvergeten
en Almachts schaduw uitgespreid.

Hij zal u redden uit de strikken,
het slagnet van de vogelaar,
Hij zal u nimmer doen versterken
in pestverderf van schade zwaar.

Zoo zal ik zeggen van den Heere:
mijn toelucht en mijn bastion,
vertrouwde God, Gij kunt het keeren,
Die nimmer eindigt of begon.

Hij zal u dekken met zijn vlerken,
betrouwen schenkt zijn vleugelpaar.
Zijn waarheid is, zoo gij zult merken,
uw rondas en uw beukelaar.

Na het eerste Psalmgedeelte geeft de declamator tegen een bescheiden orkestrale achtergrond een beschrijving van de voorbereiding, die door Montgomery voor de slag om Arnhem werd getroffen. Een sopraan-solo tekent in lyrische bewoordingen een beeld van het Gelderse landschap:

September, — zie, de Rijn stroomt door het groen
van zatte uiterwaarden met het bont en goedig vee.
De heuvels gloeien flauw, de zomerbosschen gelen
en ginder, blauw op blauw, onwetend toebereid,
ligt argeloos de stad — het silhouet getand
met torens die den hemel zoeken eeuw na eeuw.

Na een kort koor, waarin de najaarstrek der vogels wordt geschetst, zingt de bariton een episode, waarin het afwerpen der parachutisten uit de „starre vogels” wordt geschetst.

In het tweede deel, dat voorafgegaan wordt door de verzen 4-7 van *Psalm 91* voor koor en orkest, en waarin het volgende motief het muzikale uitgangspunt vormt:

verhaalt de declamator volgens de historische toedracht der feiten de aanval op Arnhem. Sopraan en koor zingen reeds hun vreugde uit over het uur der bevrijding, een duet van sopraan en bariton geeft uitdrukking aan de gevoelens van het volk in deze spannende uren:

Eén dag, één dag van lichte glorie,
één dag is vreesloos, zonder juk,
één dag van hoop en van geluk!

De bariton verhaalt in een bewogen-gezongen verteltrant, hoe gunstig de krijgskans lijkt te staan:

Eén troep stoot door, zij volgt de boorden van de Rijn
door 't juichende benedendorp, een laan van vlaggen en oranje,
en rept zich naar de bruggen die den groenen stroom
met ijzer overspannen in een dubbele greep.

Het koor ziet de uitkomst naderen, doch dan deelt de declamator mede, hoe aan alle hoop de bodem wordt ingeslagen: de troep wordt door de vijand omsingeld, gaat man na man ten onder . . .

Hier treedt de *Psalm* weer in:

Gij zijt mijn vrije burcht, o Vader,
op U alleen heb ik bestek;
den Allerhoogste, niemand nader,
heb ik gesteld tot woonvertrek.

Daar kan geen kwaad mij nog genaken,
geen geeseling met felle roe,
geen plaag zal mijne tent aanraken
wanneer Gij vouwt den voorhang toe.

Het derde deel begint met een klaagzang van de sopraan, waaraan het koor op vocalen deelneemt:

Sostenuto

Sopraan
Alt
Tenor
Bas

Ah, ah, ah, - ah, ah, ah, - ah, ah, ah, - ah, ah, ah, -

De declamator schildert de reddeloze ondergang van het leger. Het koor onderbreekt dit bittere verslag met een strofe, waarin de componist de melodie van *Gezang 196* uit de bundel der Ned. Herv. Kerk vrij gevolgd heeft:

Als wij de doodsvalei betreden
laat ons elk aardsche vriend alleen.
Er is gezucht, er is geleden.
But not in vain! But not in vain.

De bariton geeft tenslotte een beeld van de stad Arnhem, die in de lange wintermaanden uitgebrand, geplunderd en verlaten ligt te wachten op de lente, waarin eindelijk voor ons volk het uur der bevrijding zal komen, en dan wordt de *Psalm* weer opgenomen. In een a-capella-koor wordt het hoofdthema (vb. 1) tot psalmmelodie, en tijdens het slotvers voegt de sopraan-solo zich bij het koor, om het werk met het geresigneerde hoofdthema te besluiten.

Waar het Nationaal Comité Viering Bevrijdingsdag 1955 behoudens een totaal mislukt gedichtje voor een rijmprent geen kunstwerk heeft uitgelokt, mogen wij de Gemeente Arnhem bijzonder erkentelijk zijn voor deze dichtelijk-muzikale bijdrage tot het nationale bevrijdingsfeest. De uitvoering van deze *Arnhemse Psalm* is mogelijk gemaakt door de samenwerking van een aantal Arnhemse koren, die het werk onder leiding van de Utrechtse koordirigent Jan Smit hebben ingestudeerd. Medewerking wordt verleend door Greet Koeman (sopraan), Leo Ketelaars (bariton), Max Croiset (declamatie) en het Gelders Orkest. De componist zal de uitvoering dirigeren.